

Шырақбек Қабылбаевтың еңбегі ішкі істер органы қызметкерлері үшін үлгі-өнеге

Алаштың аяулы азаматы, белгілі қоғам және мемлекет қайраткері, Қазақ республикасында екі рет ішкі істер министрі болған, халқының құрметіне бөленген, ұзақ жылдар бойы адал, ерен еңбек еткен Шырақбек Қабылбайұлы Қабылбаев сияқты тұлғаның өмірі мен қызметі тұнып тұрған тарихи дерек, ал жас ұрпақтар үшін әрдайым үлгі-өнеге.

Қазақтың тұңғыш генералы 1908 жылы 9 наурызда Семей губерниясы (Қазақ КСР Семей облысы Абыралы ауданы №2 ауыл) Қарқаралы уезі Абыралы болысындағы №3 ауылында дүниеге келген.

Шырақбек Қабылбаевтың ата-аналары: әкесі – Қабылбай Бұхарбаев (1860ж.т.), шешесі – Масура Бұхарбаева (1874ж.т.) крестьян отбасынан шыққан. 1930 жылы колхозға кіріп, 1932 жылға дейін Абыралы ауданының №2 ауылында тұрған. Ата-аналары ауылдастары ішінен Абыралы ауданында В.М.Молотов атындағы колхоз ұйымдастырылған. Әкесі 1933 жылы Семей қ., ал шешесі 1948 жылы Жамбыл облысы Луговской ауданында қайтыс болған.

1923 жылға дейін Ш.Қабылбаев ата-аналарымен бірге тұрып, ауылдың мектебінде оқыған. Ауылдық мектепте 3-ш сыныпты аяқтағаннан кейін, 1924 жылы Семей қ. ересек қазақ мектебінің оқуына, ал кейіннен 1925 жылы Семей педагогикалық техникумының («Қазақ педагогикалық техникумы») даярлық тобына түседі.

1925 жылдың қыркүйек айынан бастап 1931 жылдың маусым айына дейін Семей педагогикалық техникумның математика бөлімінде оқиды, алғашында 2-і даярлық тобында, содан кейін 4 негізгі курстарда.

Семей педагогикалық техникумның қабырғасында Шырақбек Қабылбаев танымал оқытушылармен танысады, кәсіби шебер білім алады, пікірлестері және достары пайда болады.

Бұл жылдары Семей қаласы – қазақ зиялыларының жинақталған жері, әрі Алаш орданың шығыс бөлімінің орталығы, мәдениеттің де орталығы болып саналатын. Ол кезде педагогикалық техникум сияқты оқу орны білім іздеп келген ауыл жастары үшін қол жетпейтін арман еді. 1916 жылғы дүрбелең, қазан төңкерісі, азамат соғысы, атыс пен шабыс, өкімет тарапынан халыққа жасалған озбырлық – осының бәрі жаңа ғана ер жетіп келе жатқан жас жігітті сергек, қырағы, сақ болуға үйретті. Сол уақыттағы заманның қиындығымен желіне қарсы тұра жүріп, ол өзін келешекте жауапты мемлекеттік істерді ойдағыдай орындауға әзірлей білді. Ол барлық қиыншылықтарды көзімен көріп, сол кездегі голощекиндік геноцидтың салдарынан 30-шы жылдардың басында болған аштық, халықтың жаппай қырғынға ұшырауы, оған ауыр тиді және жүрегінде із қалдырды. Оқуға түсу, одан оны бітіру қиынға соққан. Оқу

жылдарында, яғни 1930 жылдың 5 тамызында Семей қалалық партия ұйымының ВКП (б) кандидаты болып қабылданады.

1931- 1932жж. Ш.Қабылбаев педагогикалық қызметпен айналысады. 1931 жылдың 15 қазанынан бастап 1932 жылдың 10 ақпанына дейін Семей қ., халыққа білім беру қалалық бөлімінің инспекторы болып қызмет атқарады. Ағымдағы жылдың 10 ақпанынан бастап 25 қазанына дейін Семей облысының Жаңа-Семей қ. колхоз жастарының үлгілі жетілік мектебінің меңгерушісі болып қызмет атқарады.

1932 жылдың қараша айында Совет армиясының қатарына шақырылып, Алматы қаласына орналасқан қазақ ұлттық атты әскер полкінің құрамында жауынгерлік дайындықтан өтіп шыңдалады. 1932 жылдың 10 қарашасынан бастап 1933 жылдың 14 қарашасына дейінгі аралықта Алматы қ. Кавалерия ұлттық полкінің қызыл әскерінде қызмет етеді. Орта білімі бар болғандықтан армияда бір жыл қызмет етіп, 1933 жылдың қараша айында взвод командиріне емтихан тапсырып (орташа комсомол құрамы) қайтарылады.

Армия қатарындағы қызметі аяқталғаннан соң, ОГПУ-НКВД жүйесіндегі жұмысқа қабылданады.

1933 жылдың 20 қараша айынан бастап 1938 жылдың 10 наурызына дейінгі аралықта НКВД органында қызмет атқарады. Ол кезде бұл салада қызмет атқаратын білімді қазақ ұлтының өкілдері тым аз болатын.

1938 жылдың наурызында Қазақ КСР НКВД партиялық ұйымының КПСС мүшесі болып қабылданады, ал 14 наурыз айында денсаулық жағдайы бойынша зейнеткерлікке шығады және НКВД құрамына енгізіледі.

НКВД органының қызметінен босатылғаннан кейін 1938 жылдың наурыз айынан бастап тамыз айына дейін Ш.Қабылбаев Қазақ КСР СХК құпиялы қызметінің меңгерушісі болып қызмет атқарады.

1938 жылдың 9 тамызында Ш.Қабылбаев Қазақ КСР Совет Министрлігінен ауыстырылады да Қазақстанның ОКК (б) аппаратына жұмысқа қабылданады. Біздің республикамыздың тарихындағы қиын кезеңдерде Ш.Қабылбаев ОК аппаратында қызмет атқарады. Осы қиын уақыттарда ол өзін партиялық, икемді де төзімді қызметкер ретінде көрсетеді.

1939 жылдың 7 қаңтарынан бастап Қазақстанның КП ОК хатшысы Жұмабай Шаяхметовтың көмекшісі болып жұмысқа кіріседі. Осы кезеңнен бастап Жұмабай Шаяхметов Шырақбек Қабылбаевтың тәлімгері және оқытушысы болып танылады. Партиялық тапсырыс тәртібінде Ш.Қабылбаев ОК партиясының ерекше секторында партияның ұйымдастырушысының орынбасары болып қызмет атқарады. 1941 жылдың 8 наурызына дейін Қазақстанның КП ОК хатшысының көмекшісі және Қазақстанның КП ОК кадр бөлімі нұсқаушысы, одан кейін 1942 жылдың 11 наурызына дейін Қазақстанның КП ОК кадр бөлімінің советтік органының кадр секторының меңгерушісі болып қызмет атқарады.

1942 жылдың 11 наурыз айынан бастап 1948 жылдың 16 қараша айына дейін Қазақстанның КП ОК ұйымдастырушылық-нұсқаушылық бөлім меңгерушісінің орынбасары болады. 1943 жылдың ақпан айында Ш.Қабылбаевқа «аға лейтенант» арнайы атағы беріледі.

1947 жылдың 15 қаңтарынан бастап 24 қазанына дейінгі аралықта Ш.Қабылбаев БКП ОК (б) кезіндегі Жоғары партия мектебінде партиялық басқарушылардың тоғыз айлық қайта даярлау курсы бітіреді.

1948 жылдың 16 қарашасынан бастап 1953 жылдың 9 мамырына дейін Қазақстанның ОК КП әкімшілік бөлімінің меңгерушісі болып қызмет атқарады.

Сонымен қатар, 1952 жылы КПСС ОК кезіндегі Жоғары партия мектебінің «партиялық-советтік жұмыскер» мамандығы бойынша сырттай оқу бөлімін үздік бітіреді.

Қазақстанның КП ОК бөлімдерінің бірігуіне байланысты Ш.Қабылбаев 1953 жылдың 9 мамырда Қазақстанның КП ОК әкімшілік және сауда – қаржы органының бөлім меңгерушісі болып бекітіледі. Осы лауазымда бола тұра, Қазақстанның құқық қорғау органдарының қызметтерін, дәлірек айтқанда ІІМ, МҚК, прокуратура, Жоғары сот, Әділет министрлігі, әскери ұйымдармен ДОСААФ, денсаулық сақтау, спорт ұйымдарын және Әлеуметтік қамтамасыз ету министрлігіне басшылық етеді.

Штат бөлім меңгерушісінен, оның орынбасарынан және бес нұсқаушылардан тұрды. Жетекшілік жасайтын ведомстволарға кадр басшыларын жинақтау, Үкіметке, Қазақстанның КП және КПСС ОК ақпараттар даярлау басты жұмыс болып табылған. Қазақстанның КП ОК аппаратында қызмет атқара отырып, Ш.Қабылбаев құқық қорғау қызметін және басқа да жетекшілік жасайтын ұйымдардың қызметін зерделеп, олардың қызметтік жағдайларын тереңінен түсінген. «Қазақстан КП ОК аппаратында қызмет атқару кезінде Ш.Қабылбаев өзін тәртіпті және бастамашы ретінде көрсетті. Партиялық ұйымның өміріне белсене қатысып, өзінің партиялық деңгейін жоғарылату мақсатында жұмыс атқарады».

Қазақстанның КП ОК аппаратында Ш.Қабылбаев он алты жыл қызмет атқарған.

Іскерлігімен саяси жағын ескере отырып, 1954 жылдың 9 тамызында Ш.Қабылбаевты Қазақ КСР ішкі істер министрі жауапты лауазымға тағайындайды. Ол кезде Ш.Қабылбаев 46 жаста болған еді. Бұл Қазақстанның ішкі істер органдары тарихында жергілікті кадрлардың ішінен Ш.Қабылбаев КПСС ОК Қаулысымен Қазақ КСР Ішкі істер министрі болып бекітіледі. Республиканың Ішкі істер министрі болып тағайындалғаннан кейін, 1954 жылдың 6 қараша айында оған «ішкі қызмет полковнигі» атағы беріледі. Ш.Қабылбаев әуелі ішкі қызметтің полковнигі, ал 1955 жылдың шілде айында ішкі қызметтің генерал-майоры (сол кездегі атау бойынша ішкі қызметтің 3-рангілі генералы) атағы беріледі.

Оның министр болған кезінде ішкі істер органдары жүйесінде күрделі өзгерістер мен реформалар жасау ісін жүргізу қажет болды. Республика бойынша ішкі істер жүйесіндегі барлық қарлардың күш жігерін дұрыс жұмылдыра отырып, жүзеге асыруды талап етті. Үш жылдың ішінде (1954-1957жж.) ІІМ 40 савхоздық үй-жайылымдар, кешенді тұрғын үй және шаруашылық объектілері толы 5 астықты пункттер, автокөлікті жолдар және басқа да маңызды объектілер салынды. Ол Қазақстанда ауылшаруашылықты өткізу кезеңдерінің жауапкершілігіне милицияның жұмысына өзі жетекшілік жасады.

1958 жылы Ш.Қабылбаевтың тікелей басшылық жасауымен ПМ екі ірі объект – Ыссық көлдегі жоғары таулы автокөлік жолы және Алматы әуежайындағы ұшып-қону жолағын пайдалану табыс етілді. Сондай-ақ, тың игеру жолдамасы бойынша тек қана мамандар, еркін – патриоттар ғана келген жоқ, сонымен қатар жеңіл пайда табамыз деп қылмыстық ортаның өкілдері де келді. Сол себептен қоғамдық қауіпсіздікті және құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету сұрақтары күн тәртібінде басты сұрақтардың бірі болып табылды.

1953 жылы Сталиннің өлімінен кейін сотталғандар көпшілігі рақымшылдық бойынша босатылып, жедел жағдайларды қиындатты және шиеленістіре түсті. Бостандыққа 1 миллион 200 мың сотталғандар шықты. Осыдан бастап елде рецидивті қылмыстар көбейді, аса қауіпті қылмыстар саны өсті. Осындай маңызды да қиын сұрақтарды Ішкі істер министрі – Ш.Қабылбаевқа шешуге тура келді.

Адамның осы дүниеге келгеннен сәттен бастап, өмір жолында кедергілер мен бөгеттер кездесетіні белгілі. Ш.Қабылбаевтың да өмірде көрмегені, жолдарындағы бөгеттерімен кедергілері өз басына аз болған емес. Сол кедергілердің бірі, ол Теміртау оқиғасы. Сол уақытта Теміртау қаласындағы металлургия комбинатын, Қазақстан магниткасы деп атаған. 1959 жылдың жазында комбинат құрылысына жұмысшы жастар шеттен әкелінді. Жұмысшыларға дұрыс материалдық жағдайлар жасалған жоқ, азық-түлік жетіспеді. Осының салдарынан 1959 жылдың тамыз айында жұмысшылар бүлік шығарады, милиция органдарына шабуыл жасайды. Осы оқиғадан кейін Ш.Қабылбаев жазықсыз жазғырылып орнынан, яғни ішкі істер қызметінен 1959 жылдың 18 қараша айынан бастап 16 желтоқсан айына дейін тағайындалған лауазымынан партиялық жаза тәртібін салумен босатылады. Сондай-ақ, Ш.Қабылбаевқа және Қарағанды облысы ІІБ полковнигі Н.Н.Любых екеуіне Қазақ КСР 145 бабы бойынша (билігін асыру) қылмыстық іс қозғалады. Қабылбаевтың осы тұстағы арызы алғашқы тергеу аяқталғаннан соң, КСРО Бас прокуроры Руденкомен жеке қаралып, негізсіз және дәлелденбеген кінәларды алып тастауға нұсқау береді.

Содан соң, ол 1959 жылдың 16 желтоқсанынан басқа да лауазымдарда қызмет істеген. Дегенмен, Ш.Қабылбаевтың өмірінде ұзақ күткен тарихи әділдік орнады. Қазақстанның КП ОК бюросының қаулысымен 1967 жылдың 12 сәуірінде Ш.Қабылбаев қайтадан Қазақ КСР ішкі істер министрі болып тағайындалады. Шырақбек Қабылбаевтың айтуынша: «... раз уж мне выпало судьбой вторично быть министром, то я должен что-то сделать для этого ведомства, что даст плоды в будущем».

КПСС ОК Бас хатшысы Л.И.Брежневтің келісімімен және Қазақстан КП ОК бірінші хатшысы, КПСС ОК Саяси бюросының мүшесі, Д.А.Кунаевтың ұсынысы бойынша Ш.Қабылбаев екінші рет жауапты да жоғары лауазымға тағайындалады. 1967 жылдың 1 қараша айында Ш.Қабылбаевқа 2 рангілі ішкі қызмет генерал атағы беріледі.

Ш.Қ.Қабылбаев Қазақстанның КП ОК мүшесі болып төрт рет, Қазақ КСР Жоғары Советінің депутаты болып үш рет сайланған.

Ш.Қабылбаев 12 жыл Қазақ КСР ПМ Министрі болып қызмет атқарған кезінде қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласында республиканың

заңнамалық базасын күшейту саласына және республикада құқықтық тәртіпті күшейту, ішкі істер органдарының материалдық-техникалық базасымен кадрларды жақсарту олардың қызметтеріне демократиялық және ізгілік принциптерін енгізу ісіне зор үлес қосты. Оның арқасында ішкі істер органдары техникамен жабдықталды, сонымен қатар қызметкерлердің тұрмыстық жағдайлары жақсарды, жүздеген көп қабатты үйлер және онға тарта емханалар салынды. Сонымен қатар ішкі істер органдарының қызметкерлері үшін Алматыда шипажайлық - курорттық мекеме құрылды, қылмысқа қарсы әрекет жасауда ерекшеленген қызметкерлер және қиын қызметті атқаратын милиция қызметкерлері үшін онға тарта кинофильмдер түсірілді.

Республикада Ішкі істер министрлігін Ш.Қабылбаев басқарған кезде ішкі істер органының қызметін жетілдіру және оны жақсарту бойынша қомақты жұмыстар атқарылды. Республикадағы жедел жағдайлардың қиындығына қарамастан, ІІМ органы қылмыстармен қоғамдық тәртіп бұзушылығымен күрес жүргізді. Ішкі істер органдарында кәсіби кадрлармен күшейтілді, жеке құраммен тәрбие жұмысы жақсарды. Заңдылық күшейді, ішкі істер органында қызметтік тәртіп бұзушылығы қысқарды, милицияның жұмысы жақсарды.

Ш.Қабылбаевтың бастамасы бойынша Қазақстанның ІІМ ведомстволық оқу орындары құрылды. 1956 жылғы маусым айында Алматыда Алматы арнайы орташа милиция мектебі (бүгінгі таңда *ҚР ІІМ Алматы академиясы*), ал 1969 жылы 10 қазан айында Қарағанды қаласында КСРО ІІМ жоғары мектебі (бүгінгі таңда *Қазақстан Республикасы ІІМ Бәрімбек Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы*) ашылды. Осы жоғары дәрежелі оқу орнын ашу үшін төрт рет Мәскеу қаласына ұшып, КСРО ІІМ Ішкі істер министрі армия генералы Н.А.Щелоковтың қабылдауында болды. КСРО ІІМ Академиясын құрушы, экономика ғылымының докторы Н.А.Щелоков Ш.Қабылбаевтың Қазақстан және Қырғызстан ішкі істер органдары үшін ұлттық кадрларды даярлау үшін Қарағанды жоғары мектебін құру туралы ұсынысын қолдады.

Осылайша, Павлодар қаласында орта және басшылық құрамдардың облыс аралық милиция мектебін, Теміртау, Шымкент және Қостанайда (1969 жылы) қалаларында облысаралық оқу орындарын ашты.

Облысаралық мектептер базасының милиция оқу пунктерінде республикадағы ішкі істер органы мен қылмыстық-атқару жүйесі үшін кадрларды даярлайтын қазіргі жоғары оқу орны - Қазақстан Республикасы ІІМ Қостанай академиясы пайда болды.

Шырақбек Қабылбаев жан-жақты білімді адам болатын. Ол көркем әдебиетті көп оқыды. Ол Мәлік Ғабдулинмен, Ғабит Мүсіреповпен, Бауыржан Момышұлымен, Ильяс Омаровпен және басқа да әдебиет қайраткерлерімен достық қарым-қатынаста болды. М.Әуезовтың шығармаларын жоғары бағалады, әсіресе, Абайдың, Шәкәрімнің шығармаларын жатқа білді, «Абай жолы» эпопеясын жақсы көрген. Қазақ және орыс халықтарының өлеңдерін жақсы көрген. Сағат сайын Ж.Елебековтың, А.Даирбековтың орындауындағы халық өлеңдерін тыңдайты.

Ол республикада қоғамның милициямен байланысына үлкен назар аудартты. Ол теледидар, республикалық баспа-айғақтарының беттерінде жиі-

жиі сөз сөйледі. Еңбекшілердің сұрақтарына жауап берді, Ол өзінің артынан үлкен мұра қалдырған. Милиция тақырыбында кітаптар басып шығару бастамасын марапаттады және барынша оны қолдады. Оның жалпы редакцияны басқаруымен милиция, оның қылмыстарды ашудағы қиындықтарымен дағдылы жұмыс күндері жайлы кітаптар басып шығарды. Кітаптар көп сұраныста болды. Мәселен, «*Особое назначение*» (1972ж.), «*Расследование продолжается*» (1965ж.) «*Бессонный патруль*» (1974ж.), «*Преступления могло не быть*» (1970ж.), «*Қоғамдық тәртіп сақшылары*» және басқа да кітаптар басылып шықты.

Денсаулық жағдайына байланысты, 1973 жылдың 12 қараша айында Ш.Қабылбаев 66 жасында Қазақстан КП ОК бірінші хатшысы Д.А.Кунаевқа Қазақ КСР Ішкі істер министрлігінің міндеттерінен босату туралы арыз ұсынады. 1976 жылы 5 шілде айында 68 жасында генерал-лейтенант Ш.Қ. Қабылбаев дүниеден өтеді.

Осындай тарихи тұлғаның ел алдындағы қызметін және оның ішкі істер органдары саласындағы мемлекеттік және кадрлық саясатын жетілдіруге қосқан үлесін ескере отырып, 2014 жылғы 9 желтоқсанда Қазақстан Республикасы Үкіметінің №1287 Қаулысымен және ол жөнінде мәңгі есте қалдыру, болашақ жастарға үлгі – өнеге беру мақсатында Қазақстан Республикасы ІІМ Қостанай академиясына Шырақбек Қабылбайұлы Қабылбаевтың құрметті есімі берілді.

Оның тарихи өмір жолы, Отанға, еліне деген борышы, ішкі істер органдарының қызметкерлері үшін жақсы үлгі ретінде қызмет етеді. Тарихта елеулі із қалдырған қоғам және мемлекет қайраткері, өз заманында қызметкерлерден тек қана адалдықпен әділдікті, әрқашан адамдарға көмектесуге дайын болу қасиеттерін талап еткен мемлекеттік тұлға.

Қазіргі болашақ жастар үшін генерал-лейтенант Ш.Қабылбаевтың қызметі үлгі-өнеге. Оның есімін ел есінде қалдыру ұрпақ үшін парыз.

Мирлан Қызылов
Қазақстан Республикасы ІІМ
Шырақбек Қабылбаев атындағы
Қостанай академиясының бастығы
з.ғ.к., профессор, полиция полковнигі